

Katar Krizi ve Gıda Güvenliği

2.25 milyonluk nüfusuyla oldukça küçük bir ülke sayılan Katar, yine de bu nüfusa yetecek gıdayı üretmekten oldukça uzaktır. Ülke içinde gıda üretimi, hızla yok olan ve kötü yönetilen yeraltı suları, çorak topraklar ve çok az miktarda gerçekleşen yağışlar ve aşırı sıcaklıklar gibi nedenlerle yetersiz ve çok zordur.

Vakur SÜMER

Katar'a uygulanan yaptırımlar sonucunda ülkede geçici ancak ciddi boyutta bir gıda açığı oluşması, *gıda güvenliği* kavramının önemini vurgulayan bir gelişmedir.

Geçmiş ancak 1970'lerin ortasına kadar gidebilen *gıda güvenliği* kavramının günümüzde ifade ettiği önem çok daha kapsamlı ve yaşamsaldır. Bugüne dek, literatürde gıda güvenliği kavramının yüzlerce tanımı yapılmıştır. İlk ortaya çıkışında gıda güvenliği kavramı, yalnızca "gıda tedarikiyle ilgili sorunlar" a odaklanan bir anlam taşıyordu. O dönemde gıdanın uluslararası ve ulusal piyasalarda bulunabilirliği ve fiyat istikrarı konuları öne çıkmaktaydı. İkinci bir temel husus da, o yıllarda baş gösteren ve uluslararası arenada gündem haline gelen kıtlık ve açlık gibi sorunların kavramın gelişimine yön vermiş olduğudur; bu tartışmalar, yoksul toplumlar ve diğer hassas toplulukların gıda güvenliğinin önemli odaklarından birisi haline gelmesini sağlamıştır. Yine, tarımsal verimlilikte devrim yaşanmasına rağmen (ki Yeşil Devrim olarak da bilinir), yoksullukla ve yetersiz beslenmeyle istenen ölçüde mücadele edilemediği de görülmüş ve topyekûn bir gıda güvenliği kavramının gerekliliği kavranmıştır.

Bu tartışmalar çerçevesinde ilk küresel gıda konferansı sayılan Dünya Gıda Zirvesi 1974'te toplanmış ve ilk resmî gıda güvenliği tanımı kabul edilmiştir. O günden bu yana gıda güvenliğinin karşılık geldiği

anlam büyük ölçüde genişlemiş ve bir ölçüde de karmaşıklaşmıştır.

Günümüzde, Ortadoğu'daki savaş bölgeleri (Suriye ve Yemen gibi), Sahraaltı Afrika ve birkaç Güneydoğu Asya ülkesi gıda güvenliği endekslerinde en alt sıraları paylaşmaktadır. Bu ülkelerin ortak özellikleri arasında, gıda üretim ve dağıtım şebekelerinin kurulup işlemesine olanak verecek bir istikrardan yoksun olmaları ve/veya gıda alımını karşılayabilecek maddi güçten yoksun olmaları sayılabilir. Ancak Katar krizi göstermiştir ki, ambargo gibi 'soğuk' çatışmalar, çok zengin (ve normal şartlarda gıda güvenliğinde üst sıralarda yer alan) ülkeleri de gıda güvenliğinden yoksun bırakabilmektedir.

Katar'ın da içinde bulunduğu Arap ülkeleri ve bunun bir alt kümesi olarak Körfez ülkeleri (İran hariç) gıda üretimi bağlamında çok büyük ölçüde ithalata bağımlıdır. Katar, bu ülkeler arasında ithalata en bağımlı ülkelerden biridir. Aslında 2.25 milyonluk nüfusuyla oldukça küçük bir ülke sayılan Katar, yine de bu nüfusa yetecek gıdayı üretmekten oldukça uzaktır. Ülke içinde gıda üretimi, hızla yok olan ve kötü yönetilen yeraltı suları, çorak topraklar ve çok az miktarda gerçekleşen yağışlar ve aşırı sıcaklıklar gibi nedenlerle yetersiz ve çok zordur. Bir çalışmaya göre, Katar'ın ekilebilir toprak miktarı yaklaşık %1 seviyesindedir. Tükettiği gıdanın yaklaşık %95'ini ithal

eden ülkede, bu durumun kısa vadede alternatifi de bulunmamaktadır.

Bütün bunlara ek olarak Katar, tüm Körfez ülkeleri içinde, kişi başı tüketimde en hızlı artış yaşayan ülke olmuştur. Hızla artan nüfusa ek olarak çeşitlenen gıda tercihleri, artan refah ve büyüyen turizm sektörü, gıdaya olan ihtiyacı artıran en önemli nedenler arasındadır.

Bu şartlarla baş edebilmek için Katar 2008'de (ki bu yıl, belli başlı gıda ihracatçısı ülkelerin ihracatı kesmeleri nedeniyle Katar'da gıda fiyatları aşırı derecede yükselmişti) bir strateji geliştirmeye başlamış ve nihayet bu strateji 2013 yılında ortaya çıkmıştır. Özel sektörün ve yerel üretimin teşvikini içeren strateji, yukarıda bahsettiğimiz yapısal kısıtlar nedeniyle istenen ölçüde başarı sağlayamamıştır. Stratejinin bir diğer parçası da yurtdışında uzun süreli toprak kiralararak burada tarım ürünlerini üretmek ve Katar'a getirmektir. Ancak bu noktada da yeterince başarılı olunamadığı gözlenmektedir. Bunun bir örneği 2009'da Kenya ile varılan bir anlaşma sonucu ortaya çıktı. Anlaşmaya göre Katar, yaklaşık 40 bin hektarlık Kenya toprağında tarımsal üretim gerçekleştirecekti. Ancak, kurumsal anlamda sivil toplumun zayıf olduğu düşünülen bir ülke olan Kenya'da dahi bu anlaşma büyük infial yarattı ve en sonunda Kenya anlaşmayı iptal etti.

Kısacası Katar, günümüze değin, büyük ölçüde hidrokarbon ürünlerin ihracından elde ettiği gelirlerle gıda ithalatı yaparak gıda güvenliğini sağlayabilmiştir ve bu kaderi değiştirme çabalarında elde ettiği başarı pek parlak değildir. Ancak bugünlerde yaşanan kriz, eski günlerdeki gıda güvenliği sorunlarını unutturur niteliktedir.

Haziran başında Suudi Arabistan'ın başını çektiği ülkeler grubu (Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır) Katar'la diplomatik ilişkilerini kestiklerini ilan ettiler. Suudi Arabistan'ın Katar'ın kara sınırını kapatması, Katar'ı bir anda ciddi bir gıda kriziyle baş başa bıraktı. Zira Katar'ın gıda ithalatının çok büyük bir kısmı Doğu Akdeniz havzasından karayoluyla geliyor ve Suudi Arabistan üzerinden Katar'a giriyordu. Katar'ın ithalatının diğer önemli bir kısmı da Hürmüz Boğazı yoluyla ülkeye ulaşmaktadır ki, bu rota da jeopolitik risklerden ciddi biçimde etkilenme potansiyeli taşımaktadır.

Katar'ın coğrafi yerleşimi, ona büyük bir zenginlik bahşetmekle birlikte hem gıda üretimini neredeyse imkânsız kılan bir iklimsel ortam yaratmakta hem de ülkeyi gıda güvenliği bağlamında yaşamsal risklerle karşı karşıya bırakan sınırlar, komşular ve denizyolları anlamına gelmektedir.

Söz konusu ambargoyu müteakip *Al Jazeera*'nin, Katar'a girecek kamyonları Suudi Arabistan'ın durdurduğuna ilişkin yayınladığı haberler, sosyal medyada hızla yayılarak büyük bir paniğe yol açmış ve halk marketlere hücum ederek rafları boşaltmaya başlamıştır. Bunun üzerine hükümet bir açıklama yaparak gerekli tüm tedbirlerin alındığını ve gıda sıkıntısı olmayacağını açıklamıştır.

Katar'da bu günlerde yaşanan sıkıntı, gıda güvenliği kavramının en kadim ve temel boyutu olan gıdanın bulunabilirliğiyle ilgilidir. Kriz başladığında, Katar'ın gıda stoklarının halkın ihtiyacına ancak birkaç gün yetebileceği tahmin edilmekteydi. Bu sürenin sonunda yaşanacak kaçınılmaz etkiler arasında, önce yetersiz beslenme ve buna bağlı hastalıklar ve çocuk ölümleri, sonrasında da mutlak açlık yer almaktadır. O nedenle, bu noktada vurgulanmalıdır ki, Katar'a uygulanan ambargo siyasi amaçlarla yapılmış olsa da, sonucu itibarıyla bir anda halkın –ayırım yapmaksızın– tamamını hassas bir duruma sokmuş ve kürenin başka yerlerinde de benzerleri ve yıkıcı tesirleri görülen insani bir sorun yaratmıştır. Bu çerçevede, Katar halkına yapılan gıda yardımlarının esasen insani bir sorunu çözme amacı taşıdığı gözden kaçırılmamalıdır.

Uzun vadeye bakıldığında, Katar için önerilen yollardan bir tanesi fosil yakıt ihracına dayalı ekonomisini çeşitlendirerek bir anlamda riski dağıtmasıdır. Böylece ülke, oynak petrol fiyatlarından çok daha az etkilenerek gıda satın alımları yapabilmeye şanslı yakalayacaktır. Ekonominin çeşitlenmesiyle, ayrıca, tarımsal çiftliklerin kurulabilmesi için gerekli finansmanın sağlanması yükü kamudan özel sektöre transfer edilebilecektir. Önerilen bir diğer temel çözüm de doğrudan tarımla ilgilidir. Bu öneriye göre Katar, tarım amaçlı su üretimini artırmaya çabalarırken hidrokarbon kaynaklarını kullanmaktan kaçınmalı ve güneş enerjisiyle çalışan desalinasyon tesisleri kurmalıdır. Bu yapılırsa, Katar'da tarımsal üretim yapabilmek için çok daha uygun fiyatlı su temini gerçekleştirilmiş olacaktır. ○

Yrd. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, ORSAM Su Programı Danışmanı